

## SIRENE NA ARHEOLOŠKIM NALAZIMA IZ DUBROVAČKIH MUZEJA

U Arheološkom muzeju Dubrovačkih muzeja čuvaju se dva predmeta s prikazima sirena koje možemo povezati s prvim kontaktima domaćeg ilirskog stanovništva i grčke civilizacije. Riječ je o staklenoj pločici s lokaliteta Kopila iznad Blata na otoku Korčuli i ulomcima skifosa iz Viline špilje iznad izvora Omble u Rijeci dubrovačkoj.

Za staklenu pločicu uže okolnosti nalaza nisu poznate. Dospjela je, s brojnim drugim nalazima iz Blata na Korčuli, kao dar Domorodnom muzeju krajem 19. st. Nalaz iz Viline špilje pronađen je tijekom arheološkog iskopavanja Arheološkog muzeja u špilji tijekom 2014. i 2015. godine, u kojima su pronađeni brojni tragovi i materijalni ostatci ilirskog svetišta s kraja 5. i tijekom 4. st. pr. Kr.

**Slika 1. Prikaz sirene na staklenoj pločici s Kopile**



**DUM AM 5649**

OPIS: Veličina pločice: visina 1,9 cm, dužina 2,3 cm, debljina 0,7 cm. Ranije je publicirana u radovima Dinka Radića i Anamarije Eterović Borzić.

Na pločici vidimo prikaz profila sirene u skoku, u svojevrsnom floralno faunalnom ambijentu (cvjetovi-vjerojatno lotus, a od životinja moguće riba). Zelenom bojom naznačeno je tijelo sirene, a crvenom bojom kosa i ptičja krila. Na glavi je prepoznatljivo bademasto oko i obrva, ravni nos, kosa je duga i kovrčava, ispod su naglašene grudi, a noga i ruku su ispruženi prema naprijed. Prema prikazu, može se pretpostaviti da nalaz pripada grčkoj arhaiskoj umjetnosti, okvirno iz 6. st., no ne može se isključiti i nešto kasnija datacija. Staklena pločica je izrađena mozaičkom tehnikom usporedno naslaganih, različito obojenih uskih štapića i pločica. Moguće porijeklo proizvodnje treba tražiti u grčkom svijetu ili negdje s prostora Egipta. Izvorno je vjerojatno bila ukras na nekoj kutijici ili okviru, no u kulturnom značenju u kontekstu Kopile možemo samo naslućivati njen votivni, pogrebni karakter, odnosno prilaganje vrijednog predmeta u grob pokojnika značajnog za cijelu prapovijesnu zajednicu.

**Slika 2. Prikaz sirene na ulomcima keramičkog skifosa iz Viline špilje**



**DUM AM 6560**

OPIS: Sačuvana veličina slijepljenih ulomaka: visina 6 cm, širina 11, 5 cm, debljina stijenki posude 0,3 cm, promjer otvora 11,8 cm.

Skifos je grčka posuda – čaša, namijenjena ispijanju vina u svakodnevnom životu, ali i u raznim ritualnim obredima. Ovaj primjerak iz Viline špilje sačuvan je samo djelomično, a slijepljen je od četiri ulomka. Pripada tzv. crvenofiguralnoj slikanoj grčkoj keramici, gdje su figure i centralni motivi obično crvene boje, a pozadina i bordure crne. Ispod vrha oboda posude je bordura u vidu niza crnih ovula (jaja) te jedna tanka crna, kontinuirano paralelna linija. Centralni motiv ispod gornje bordure predstavlja prikaz žene s ptičjim krilima, vjerojatno sirene. Sačuvana je u cijelosti glava u profilu, s naglašenim okom, nosom i ustima, s crnom valovitom kosom do vrata, dio grudi i krila. Desno od sirene je motiv spirale i palmeta, sve u crvenom prikazu. Dno posude nedostaje, no usporedbama sa sličnim posudama možemo pretpostaviti nisko, prstenasto dno. Cijela unutrašnjost posude obojena je tamnosmeđim premazom. Skifos se datira u 4. st. pr. Kr., a pretpostavljaju se atičke ili italske radionice.

U Vilinu špilju dospio je s ostalim brojnim posudama grčke provenijencije, kao votivni dar u svetištu. U to vrijeme, takve grčke posude predstavljale su najskupocjenije darove koji su se mogli pokloniti domaćem ilirskom božanstvu. Sve su povezane s ispijanjem vina pa se može pretpostaviti izvjesni ritual u kojemu je vino imalo centralnu ulogu.

**Slika 3. Rekonstrukcija sirene na ulomcima keramičkog skifosa iz Viline špilje**



No, vratimo se na glavne motive obaju predmeta, a to su sirene. Prema grčkoj mitologiji sirene su čudovišna, fantastična bića s glavom i grudima žene te donjim dijelom tijela i krilima od ptice. Prikaz sirena kao polu žena – polu riba nastaje tek kasnije, u srednjem vijeku, kada su pod utjecajem kršćanstva sirene izjednačene s morskim ili jezerskim vilama iz folkloru nordijske Europe. U grčkoj mitologiji i umjetnosti sirene kao žene - ptice ne dolaze ni sa zemlje ni iz mora, već iz mračnog podzemlja. One sa svijeta živih odvođe duše umrlih u podzemni svijet. Na grčkim spomenicima iz 8. i 7. st. pr. Kr. prikazane su raširenih krila i *en face*, a na kasnijim prikazima sklopljenih krila i u profilu. Na antičkim vazama iz 5. i 4. st. pr. Kr. pridodane su im ruke i ženske grudi. Kako se za dušu vjerovalo da izlijeće u obličju ptice, sirene su oslikavane i kao harpije – kao ptice grabljivice koje čekaju dušu i hvataju je.

Prvi spomen sirena nalazimo u 12. poglavlju Homerove Odisej (9-8. st. pr. Kr.). Pri tome, on ne opisuje njihov fizički izgled, nego donosi priču o sirenama kao zlim bićima u kontekstu desetgodišnjih Odisejevih lutanja po morima. Sirene su živjele na stjenovitom otoku blizu Scile i Haribde. Svojim milozvučnim i erotičnim pjevanjem zavodile su i mabile mornare na obalu, davile ih i iz njihovih tijela sisale krv. Odisej, znajući za takvu opasnost, svim mornarima je začepio uši voskom, dok je sebe dao zavezati za jarbol kako bi (silom) mogao odoljeti njihovoj zovu, a ipak čuo njihov pjev. Svojom mudročću pobijedio je smrt, prebrodio još jednu opasnost. Sljedeći spomen nalazimo kod Apolona Rodskog (3. st. pr. Kr.), autora Epa o Argonautima. On piše da su sirene u gornjem dijelu tijela žene, a u donjem morske ptice. Argonauti su na svom putovanju u potrazi za zlatnim runom morali proći pored otoka sirena. Jedan od Argonauta, Orfej, svirao je u svoju liru kako bi nadglasao pjev sirena. Tako je argonautski brod neoštećen prošao pored otoka sa sirenama. Spominje ih i Ovidije (početak 1. st. posl. Kr.) u svojim Metamorfozama. Za njega su one ptice crvenkasta perja s licima djevojaka, kćerke grčkog riječnog božanstva Ahelaja i muze Melpomene ili Terpsihore.

Legende o sirenama vjerojatno označavaju spoj drevnih legendi o opasnostima prvotnoga moreplovstva i istočnjačke žene-ptice koja otima živa bića i određuje im sudbinu.

Odisej je samo jedan u nizu grčkih heroja koji plovi Sredozemljem, a vjerojatno i Jadranom. Poznato je da su legende o grčkim herojima (npr. Diomed, Kadmo i Harmonija, Antenor, Hilo) odraz povijesnog širenja grčke civilizacije i kolonizacije tada nepoznatih krajeva. Stoga je sasvim logično da među najstarijim materijalnim ostacima kao tragovima prvih grčkih

osvajanja, kolonizacija, ali nadasve trgovine, nalazimo upravo sirene na prikazima naših nalaza s Kopile i Viline špilje.

Kustos dr.sc. Domagoj Perkić

#### LITERATURA ZA ONE KOJE ŽELE ZNATI VIŠE:

BORGES, 1980.

J. L. BORGES, *Priručnik fantastične zoologije, Knjiga o izmišljenim bićima*, Zagreb, 1980.

BRIL, 1993.

J. BRIL, *Lilit ili mračna majka*, Sremski Karlovci, 1993.

ETEROVIĆ BORZIĆ, 2017.

A. ETEROVIĆ BORZIĆ, Stakleni nalazi, u: *Grad mrtvih nad poljem života, Nekropola gradinskog naselja Kopila na otoku Korčuli*, Zadar, 2017., 99–116.

GIMBUTAS, 1991

M. GIMBUTAS, *The Language of the Goddess*, San Francisco, 1991.

GRAVES, 2003.

R. GRAVES, *Grčki mitovi*, Zagreb, 2003.

KATIČIĆ, 1995.

R. KATIČIĆ, *Illyricum Mythologicum*, Zagreb, 1995.

MARJANIĆ, 2012.

S. MARJANIĆ, Od anatolijske Boginje Ptice Grabljivice preko starogrčkih sirena do morskih djevoja u hrvatskim usmenim predajama, u: *Ethnologica Dalmatica*, 19, Split, 2012., str. 49–69

McCALL, REGAN, 2012.

G. McCALL, L. REGAN, *Mitska čudovišta, Klasični mitovi*, Zagreb, 2012.

PERKIĆ, 2010.a

D. PERKIĆ, Vilina špilja iznad izvora Omble u Rijeci Dubrovačkoj, u: *Subterranea Croatica*, 12, 2010., 33–38.

PERKIĆ, 2010.b

D. PERKIĆ, Svetište u Vilinoj špilji iznad izvora rijeke Ombla, u: *Katalog izložbe Antički Grci na tlu Hrvatske*, (ur.) J. Poklečki Stošić, Zagreb, 2010., 159–161.

RADIĆ, 2010.

D. RADIĆ, Prilozi poznavanju kasnog brončanog i ranog željeznog doba na Korčuli, u: *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 24, Zagreb, 2010., str. 61–70.

ROSE, 2001.

C. ROSE, *Giants, Monsters, and Dragons: An Encyclopedia of Folklore, Legend, and Myth*, New York, 2001.